

Vlastimil Král

Kolínsko ve starší době bronzové: možnosti zkoumání kontinuity a struktury osídlení únětické kultury

Abstrakt:

Kolín region in Early Bronze Age: possibilities of the research of continuity and settlement structure of Unetice culture

The main aim of this contribution is to suggest possibilities of continuity and structure of Únětice Culture settlement by the analysis of preserved material sources from Early Bronze Age and Late Neolithic. The study is focused on district of Kolín (and some parts of Kutná Hora and Nymburk districts). There are many known material sources and localities which they have not been documented properly. It means that structural data are lost for further archaeological analysis and research. This makes our situation complicated for research on localities where is an evidence of mutual settlement of Únětice Culture with Corded Ware Culture and Bell Beaker Culture.

Keywords: Early Bronze Age, Únětice Culture, Kolín district, settlement continuity

Cílem práce je naznačit možnosti studia kontinuity a struktury osídlení ve starší době bronzové (únětická kultura) a sledování případných návazností na předchozí pozdně eneolitický horizont. Kolínskem chápeme okres Kolín a přilehlé části okresů Kutná Hora a Nymburk (viz obr. 1). Oblast je ze severu a východu ohraničena řekou Labem. Levý břeh Labe je tvořen převážně spraší a sprašovými hlínami. Pravý břeh tvoří štěrkopísky, váté písky, slí-

novce, místy až spongolitické jílovce, a vápence (www.geology.cz). Rozdílné přírodní podmínky obou břehů se odrážejí i ve stavu osídlení v závěru eneolitu a ve starší době bronzové, které se více koncentruje na levé straně na sprašových hlínách (viz obr. 2).

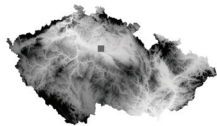
V minulosti archeologického bádání byla pohřebiště, která představují neocenitelný zdroj informací, považována za vyčerpaná a na přelomu 19. a 20. století došlo ke snížení kvality publikovaných informací o únětických pohřebištích z důvodu „přesycení našeho nejdůležitějšího odborného periodika“ (LUTOVSKÝ, Michal, a Lubor SMEJTEK, a kol., 2005, s. 362). Právě pohřebiště však představují největší zdroj informací pro poznání starší doby bronzové. Kvalita v terénu získaných informací nejvíce ovlivňuje vypovídací schopnost pohřebního ritu pro poznání únětické kultury. Pohřební ritus jako nejnápadnější jev únětické kultury (dále jen ÚK) se sice svou formou (tělo uloženo ve skrčené poloze na boku) neliší od předchozích eneolitických kultur se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů (dále jen KŠK a KZP), ale nemá diferencovaný pohřební ritus podle pohlaví. Pro studium ÚK na Kolínsku máme množství pramenů, v převážné většině se jedná o starší výzkumy a jejich vypovídací schopnosti jsou velmi omezené. U většiny pohřebišť nejsou známy celkové plány nebo přesnější umístění hrobů. Ze starších výzkumů jsou celkové plány známy jen u pohřebišť v Káníně (BARTELHEIM, Martin, 1998, Tafel 36–37; HRDLIČKA, Ladislav, 1968, s. 511) a v Polepech (DVOŘÁK, František, 1927, s. 23). Hroby byly ve většině případů dokumentovány popisem bez detailního kresebného zobrazení. Tento nedostatek podrobnějších informací omezuje většinu pohřebišť na pouhé body v mapě osídlení Kolínska v mladším pravěku. Podle M. Bartelheima je na Kolínsku nejvíce únětických pohřebišť řazeno do jeho stupně 1. s kontinuitou do stupně 2. Pohřebiště s nálezy z 3. stupně se dosud vyskytovala nejméně. Tedy celkem 10 pohřebišť z 15, u kterých bylo možno rozpoznat jednotlivé stupně, mělo delší kontinuitu a přesahovalo více než jeden stupeň (BARTELHEIM, Martin, 1998, Grafik 1). Srovnáním velikostí pohřebišť KŠK, KZP a ÚK sledujeme podobný vývoj až do staršího stupně ÚK. Při počtu jednotlivých hrobů by na daných pohřebištích musely pohřbívat velmi malé komunity, pravděpodobně o velikosti jedné rodiny. V průběhu ÚK se objevují pohřebiště s větším počtem hrobů v Polepech „Na Kašíkovém“ (DVOŘÁK, František, 1927), a Kolín – obchvat plocha I–7 (ŠUMBEROVÁ, Radka, MALYKOVÁ, Drahomíra, VEPŘEKOVÁ, Jana a Monika PECINOVSKÁ, 2010, s. 662). Takto velká pohřebiště dosud na Kolínsku nebyla zachycena ani v nejstarší fázi ÚK kultury nebo v KŠK a KZP. Důvodů, proč v průběhu ÚK vznikaly větší pohřební areály, může být několik: delší kontinuita pohřebišť, pohřbívání více komunit na jednom pohřebišti, nebo větší komunita pohřbívající na pohřebišti. Možnosti zkoumání jednotlivých důvodů jsou velmi omezené. Tento obraz může být ovlivněn i současným stavem poznání. Pro přelom eneolitu a starší doby bronzové je typický nedostatek prozkoumaných sídlišť (JIRÁŇ, Luboš, /ed./ a kol., 2008, s. 72), což znesnadňuje archeologické poznání, které je plnou měrou vázáno na informace získané z pohřebišť. Pokud se chceme věnovat otázce delší kontinuity jednotlivých lokalit, pak se nevyhne-

me chronologii. Chronologie ÚK je dnes velmi ožehavé téma (LUTOVSKÝ, Michal a Lubor SMEJTEK, a kol., 2005, s. 356, 362–363; JIRÁŇ, Luboš, *Jed.*, 2008, s. 28–30) a jednotlivé regiony mají odlišné projevy dokladů osídlení a materiální náplně (PLEINER, Radomír a Alena RYBOVÁ, a kol., 1978, s. 333). Pokud nejsme schopni dobře identifikovat atributy odrážející chronologii jednotlivých kultur, je nesnadné ba nemožné sledovat kontinuitu v rámci kultury jako takové. V případě Kolínska si nemůžeme vypočítat absolutní chronologii na základě radiokarbonových dat, protože z této oblasti Čech zatím nejsou (SMEJTEK, Lubor, 2011, obr. 21). Podobná situace je na Kolínsku i s absolutními daty pro KŠK a KZP (BUCHVALDEK, Miroslav 1985, s. 107; TUREK, Jan, 2010, s. 280–281).

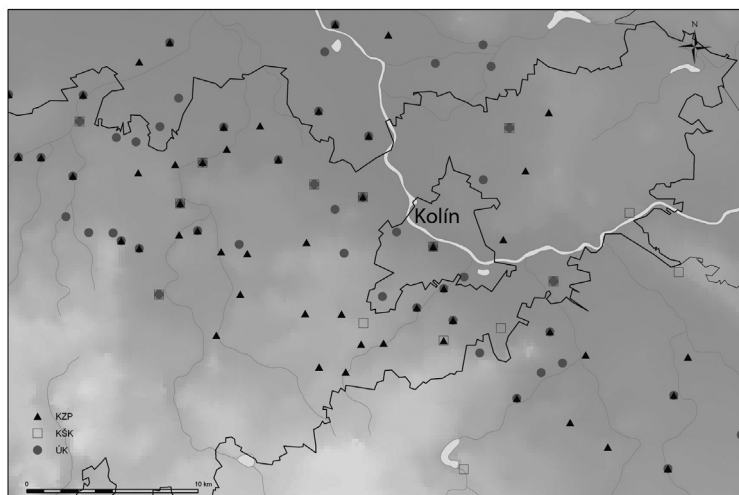
Pokud se podíváme na prostorovou distribuci osídlení jednotlivých kultur, je vidět že se v nich odráží intenzita stavební činnosti. Aglomerace města Kolína je nejlépe poznaným mikroregionem na Kolínsku. Na jeho katastru bylo zachyceno nejméně 20 dokladů lokalit s únětickými nálezy s nejméně 28 hroby, 8 dokladů lokalit KZP se 31 hroby, a 9 dokladů lokalit KŠK s nejméně 20 hroby (BARTELHEIM, Martin, 1998; HÁJEK, Ladislav, 1968; BUCHVALDEK, Miroslav, 1983; KŘIVÁNKOVÁ, Dana a Martin KUNA, 2006; DVORÁK, František, 1936). Doklady osídlení všech tří kultur byly zachyceny kromě Kolína také na k. ú. Nové Vsi I, Radimi u Kolína a Vrbčan. Vzhledem k poměrně skromným dokladům osídlení z období KŠK na Kolínsku (viz obr. 3) jsou mnohem častější doklady osídlení KZP a ÚK (viz obr. 4 a 5), které se společně vyskytují skoro na 30 katastrech (viz obr. 2). I přes toto poměrně vysoké číslo nemáme doklady osídlení, kde by únětická kultura přímo navazovala na KŠK nebo KZP. Na únětickém pohřebišti v Polepech „Na Kašíkovém“ byly rozpoznány 4 hroby KZP, které byly umístěny u východního okraje pohřebiště nad hranou terasy Polepského potoka. Otázku zda 4 hroby KZP mohly mít vliv na vznik únětického pohřebiště u Polep nelze jednoznačně potvrdit, ačkoli se o tom v minulosti uvažovalo (viz MOUCHA, Václav, 1954). Menší pohřebiště KZP bylo zachyceno i v trase silničního obchvatu Kolína v roce 2008, opět nad hranou Polepského potoka jen cca o 500 metrů severněji (ŠUMBEROVÁ, Radka, MALYKOVÁ, Drahomíra, VEPŘEKOVÁ, Jana a Monika PECINOVSKÁ, 2010, s. 663). Další doklady hrobů ÚK a KZP ze stejných lokalit jsou z Kolína -Kučařovy cihelny, Nebovid – Zádušního pole, Pňova – Na Doubici, a hrobů ÚK a KŠK z Vítězova – Dvořákova pole (BARTELHEIM, Martin, 1998). Bohužel ani u jedné z těchto lokalit neznáme celkový plán lokality nebo samotné plány hrobů.

Z rozboru situace na Kolínsku docházíme k jednoznačnému závěru, že pramenů a lokalit bylo zachyceno dostatek, ale naprostá většina jich nebyla odpovídajícím způsobem zdokumentována a pro současnou archeologii je drtivá většina prostorových údajů ztracena. To se týká i lokalit, kde bylo zachyceno společné osídlení ÚK s KZP nebo KŠK. Jakýkoliv nově objevený hrob nebo pohřebiště s kvalitní prostorovou dokumentací proto podstatně rozšiřuje poznání o starší době bronzové na Kolínsku. Při nedostatku kvalitních prostorových údajů a omezené výpovědní hodnotě nálezů ze star-

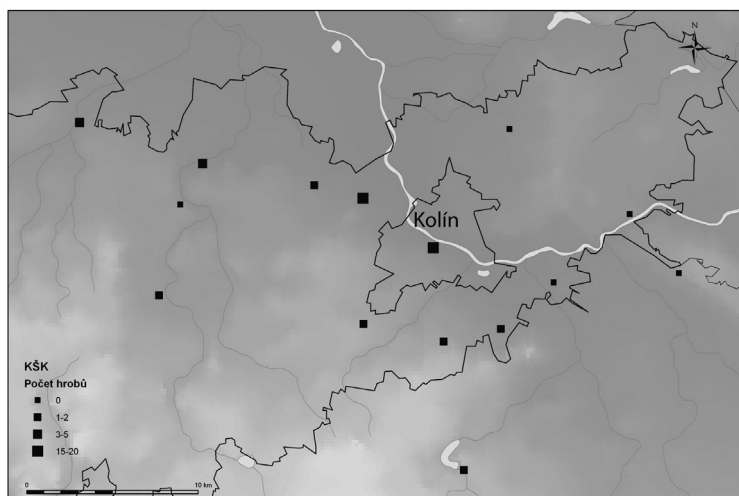
Kolínsko ve starší době bronzové: možnosti zkoumání kontinuity a struktury osídlení
únětické kultury | Vlastimil Král

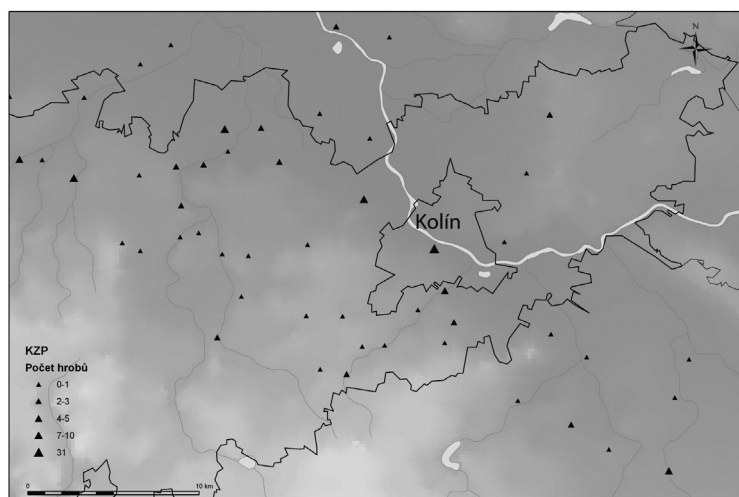
Obr. 1. Lokalizace sledovaného území na mapě ČR

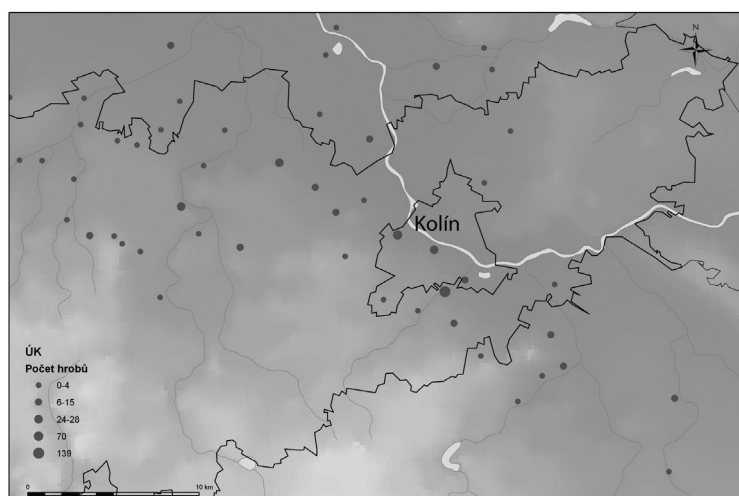
Obr. 2. Doklady osídlení v mladším eneolitu a starší době bronzové na Kolínsku na jednotlivých katastrech (podle BARTELHEIM, Martin, 1998; HÁJEK, Ladislav, 1968; BUCHVALDEK, Miroslav, 1983; KRÍVÁNKOVÁ, Dana a Martin KUNA, 2006).

Obr. 3. Doklady osídlení kultury se šňůrovou keramikou na jednotlivých katastrech (podle BUCHVALDEK, Miroslav, 1983; KRÍVÁNKOVÁ, Dana a Martin KUNA, 2006).

Obr. 4. Doklady osídlení kultury zvoncovitých pohárů na jednotlivých katastrech (podle HÁJEK, Ladislav, 1968; KŘIVÁNKOVÁ, Dana a Martin KUNA, 2006).

Obr. 5. Doklady osídlení únětické kultury na jednotlivých katastrech (podle BARTELHEIM, Martin, 1998; KŘIVÁNKOVÁ, Dana a Martin KUNA, 2006).

**Kolínsko ve starší době bronzové: možnosti zkoumání kontinuity a struktury osídlení
únětické kultury | Vlastimil Král**

ších výzkumů, jsou právě přírodovědné analýzy vhodnou metodou pro využití materiálů ze starších výzkumů. Zajímavé výsledky by například mohly přinést mikropetrografické analýzy jednotlivých keramických souborů a jejich vzájemné srovnání (viz CHMELA, Tomáš, 2008).

Literatura

DVOŘÁK, František (1927): Pohřebiště únětické kultury v Polepech u Kolína. Památky archeologické 35: 22–45.

DVOŘÁK, František (1936): Pravěk Kolínska. Kolín.

BARTELHEIM, Martin (1998): Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur: chronologische und chorologische Untersuchungen. Teil 1/ 2. Bonn: Habelt.

BUCHVALDEK, Miroslav (1983): Katalog šňůrové keramiky v Čechách I. Kolínsko a Kutnohorský území - Die Katalog der Schnurkeramik in Böhmen I. Die Räume von Kolín und Kutná Hora. Praehistorica X, Varia Archaeologica 3: 9–30. Praha: Univerzita Karlova.

BUCHVALDEK, Miroslav (1985): Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty. Praehistorica XII. Praha: Univerzita Karlova.

HÁJEK, Ladislav (1968): Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. ASM 5. Praha: Archeologický ústav ČSAV.

HRDLÍČKA, Ladislav (1968): Únětické pohřebiště v Kaníně. Archeologické rozhledy 20: 511–516.

CHMELA, Tomáš (2008): Kontakty a komunikace na rozhraní starší a střední doby bronzové. Výšinné opevněné sídliště v Bánově u Uherského Brodu. Nepublikovaný rukopis diplomové práce. Praha: Filozofická fakulta UK.

JIRÁŇ, Luboš, *Jed.* (2008): Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha: Archeologický ústav AV ČR, v. v. i.

KŘIVÁNKOVÁ, Dana a Martin KUNA (2006): Archiv 3.0. Systém Archeologické databáze Čech databáze Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR.

LUTOVSKÝ, Michal, SMEJTEK, Lubor, a kol. (2005): Pravěká Praha. Praha: Libri.

MOUCHA, Václav (1954): Rozbor únětického pohřebiště v Polepech u Kolína. Archeologické rozhledy 6: 523–536.

PLEINER, Radomír, RYBOVÁ, Alena, a kol. (1978): Pravěké dějiny Čech. Praha: Academia.

SMEJTEK, Lubor (2011): Osídlení z doby bronzové v Kněževsi u Prahy. Nepublikovaný rukopis disertační práce. Praha: Filozofická fakulta UK.

ŠUMBEROVÁ, Radka, MALYKOVÁ, Drahomíra, VEPŘEKOVÁ, Jana a Monika PECINOVSKÁ (2010): Sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína. Záchraný výzkum v trase obchvatu města – Settlement agglomerations in today's Kolín area, Central Bohemia. Rescue excavations along Down by-pass road. Archeologické rozhledy 62: 661–679.

TUREK, Jan (2006): Období zvoncovitých pohárů v Evropě. Archeologie ve středních Čechách 10: 275–368. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech.

http://www.geology.cz/app/ciselniky/lokalizace/show_map.php?mapa=g5ozj&y=688685&x=1057113&r=7500&s=1&legselect=0 25. 8. 2011.